

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ДІЛЯНКОЮ НАДР ТА ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ

М. В. Шульга

Аналізується співвідношення прав на користування надрами та земельних прав. Розглядається виникнення права на геологічне вивчення надр та право користування тимчасово зайнятою земельною ділянкою.

Ключові слова: земельна ділянка, ділянка надр, геологічне вивчення надр, розвідувальні роботи.

Анализируется соотношение прав на пользование недрами и земельных прав. Рассматривается возникновение права на геологическое исследование недр и право пользования временно занятым земельным участком.

Ключевые слова: земельный участок, участок недр, геологическое исследование недр, разведывательные работы.

Analyzed the relation between mineral rights and land rights. Seen the emergence of the right to a geological survey of mineral resources and the right to use land temporarily occupied.

Keywords: land lot, subsurface area, the geological study of subsoil, prospecting work.

Як відомо, усі природні об'єкти в сукупності знаходяться у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності. Поресурсні суспільні відносини, що виникають скажімо, з приводу використання та охорони цих об'єктів, будучи диференційованими на земельні, водні, гірничі та ін., підлягають відповідній правовій регламентації. Водночас їх правове регулювання має бути узгодженим між собою, оскільки це об'єктивно обумовлено єдністю екологічної системи, яку утворюють природні об'єкти.

Єдність цих відносин ґрунтується на тому, що вони виникають, функціонують, змінюються та припиняються з приводу певних природних об'єктів, що розвиваються за відповідними законами природи.

Нерозривний зв'язок, наприклад, землі та надр обумовлює необхідність адекватної правової регламентації відповідних суспільних відносин, які формуються з приводу використання цих об'єктів.

Проблеми співвідношення права користування надрами та земельними ділянками були предметом наукового інтересу. Вони досліджувалися українськими науковцями Барабаш Н. П., Кіріним Р. С., Філатовою В. К. та ін. Проте окремі аспекти, наприклад, виникнення права користування надрами та відповідною земельною ділянкою потребують додаткового аналізу та уваги.

Йдеться, зокрема, про використання тимчасово зайнятих земель для проведення розвідувальних робіт, тобто здійснення геологічного вивчення надр як одного з видів надрокористування.

Правовий режим використання земельних ділянок та ділянок надр як відносно самостійних в юридичному аспекті природних об'єктів визначається відповідним поресурсним законодавством. Але з урахуванням того, що користування надрами зазвичай неможливе без використання конкретної земельної ділянки, відповідні правові приписи мають бути взаємоузгодженими та скоординованими.

Ділянка надр, надана відповідному суб'єкту в користування з певною метою, являє собою геометризований об'єкт, розташований, за загальним правилом, під землею поверхнею. Отже користування надрами пов'язане з необхідністю забезпечення перш за все доступу до ділянки надр по земній поверхні. Окрім того реалізація суб'єктивного права користування надрами вимагає також використання певної площі земельної ділянки для розміщення відповідних наземних споруд. Йдеться, зокрема, про споруди, необхідні для проведення робіт, пов'язаних з використанням надр.

У зв'язку з викладеним виникає проблема набуття суб'єктом прав на відповідну земельну ділянку, яка б забезпечувала реалізацію права користування надрами.

Чинне законодавство містить певні правові приписи, присвячені вирішенню даної проблеми. Так, відповідно до ст. 66 ЗК України, яка має назву «Землі промисловості», надання земельних ділянок для потреб, пов'язаних з користуванням надрами, проводиться після оформлення в установленому порядку права користування надрами і відновлення земель згідно із затвердженим проектом рекультивації на раніше відпрацьованих площах у встановлені строки. З викладеного

впливає, що наданню земельних ділянок для потреб, пов'язаних з користуванням надрами, передує виникнення права користування надрами. Це означає, що особа, яка претендує на отримання відповідної земельної ділянки, повинна передовсім отримати статус надрокористувача.

Окрім того можливість надання земельної ділянки для здійснення надрокористування закон пов'язує з відновленням надрокористувачем земель на раніше відпрацьованих площах.

Кодекс України про надра (ст. 14) серед видів користування надрами розрізняє геологічне вивчення надр, в тому числі дослідно-промислому розробку родовищ корисних копалин загальнодержавного значення; видобування корисних копалин; будівництво та експлуатацію підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі споруд для підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва, скидання стічних вод; створення геологічних територій та об'єктів, що мають важливе наукове, культурне, санітарно-оздоровче значення (наукові полігони, геологічні заповідники, заказники, пам'ятки природи, лікувальні, оздоровчі заклади та ін.); виконання робіт (здійснення діяльності), передбачених угодою про розподіл продукції; задоволення інших потреб.

Геологічне вивчення надр – головний і домінуючий вид права користування надрами. Воно здійснюється шляхом проведення розвідувальних робіт. Залежно від результатів його здійснення створюється основа для інших видів права користування надрами.

Для геологічного вивчення надр, в тому числі для дослідно-промислової розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення, надра надаються у користування після одержання особою спеціального дозволу (ліцензії) на геологічне вивчення надр (ст. 20 Кодексу України про надра).

Оскільки дозвіл на геологічне вивчення надр видається на строк не більше п'яти років, то саме в межах цього строку і мають бути проведені відповідні розвідувальні роботи.

Кодексом України про надра (ст. 39) передбачено, що роботи і дослідження, пов'язані з геологічним вивченням надр, підлягають обов'язковій державній реєстрації та обліку з метою узагальнення і максимального використання результатів вивчення надр, а також запобігання дублюванню зазначених робіт. Державну реєстрацію та облік розвідувальних робіт здійснює Держгеонадра України.

На виконання положень ст. 39 Кодексу України про надра Міністерством екології та природних ресурсів наказом від 14 червня 2013 р. № 263 затверджено Порядок державної реєстрації робіт і досліджень, пов'язаних із геологічним вивченням надр [1]. Роботи з геологічного вивчення надр підлягають обов'язковій державній реєстрації до початку їх проведення згідно з Переліком робіт з геологічного вивчення надр, що складається за формою № 3-гр. Зареєстрована форма № 3-гр надає право здійснювати розвідувальні роботи з геологічного вивчення надр, в тому числі дослідно-промислової розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення.

Названі роботи мають певну нормативну регламентацію. Так, наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 16 липня 2001 р. № 260 затверджено, наприклад, «Положення про стадії геологорозвідувальних робіт на підземні води (гідрологічні роботи)» [2]. Цей документ визначає послідовність геологорозвідувальних робіт на підземні води в процесі гідрологічного вивчення, пошуку, розвідки та експлуатації родовищ підземних вод; встановлює загальні для всіх видів підземних вод визначення об'єктів геологорозвідувальних робіт, вимог до змісту й складу, а також до результатів цих робіт на різних стадіях та підстадіях геологорозвідувального процесу. Він є обов'язковим для виконання підприємствами, установами й організаціями, що здійснюють планування, фінансування й виконання робіт з гідрологічного вивчення, пошуку, розвідки та експлуатації родовищ підземних вод.

Розвідувальні роботи вимагають від виконавців певної кваліфікації та спеціальних геологічних знань. Тому вони зазвичай виконуються спеціалізованими підприємствами. При цьому слід зазначити, що законодавство не встановлює спеціальних вимог до організацій, які проводять геологічне вивчення надр, у вигляді сертифікації або ліцензування їх діяльності.

Контроль за здійсненням геологічного вивчення надр здійснюється шляхом проведення моніторингу та наукового супроводження виконання особливих умов користування надрами, яке здійснюється спеціалізованими державними геологічними підприємствами, установами та організаціями.

Моніторинг та наукове спостереження як системне регулярне спостереження за об'єктом надрокористування і виконанням особливих умов, передбачених спеціальним дозволом на геологічне вивчення надр, проводиться згідно з відповідним Положенням, затвердженим наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 11.03.2013 р. № 96 [3].

Після отримання спеціального дозволу на користування надрами для геологічного вивчення надрокористувач повинен здійснити це вивчення (тобто провести геологорозвідувальні роботи) в строк, який встановлено в дозволі, згідно із затвердженням проектом на проведення таких робіт та затвердженням проектом рекультивациі земель.

Особа, яка отримала право на геологічне вивчення надр, має підстави для вирішення питання щодо відповідної земельної ділянки. Йдеться, зокрема, про тимчасове, тобто не більше п'яти років, зайняття земельної ділянки для проведення розвідувальних робіт.

Ст. 97 ЗК України, яка має назву «Обов'язки підприємств, установ та організацій, що проводять розвідувальні роботи», передбачає можливість проведення таких робіт спеціалізованими юридичними особами. Даною нормою встановлено, що підставою для проведення надрокористувачем розвідувальних робіт виступає відповідна угода з власником землі або погодження із землекористувачем.

Земельне законодавство не визначає форму угоди між власником земельної ділянки та юридичною особою, яка буде проводити розвідувальні роботи. Проте, якщо враховувати вимоги ст. 208 Цивільного кодексу України, то такі угоди підлягають укладенню саме в письмовій формі.

Зміст, сутність та правову природу такої угоди земельний закон, на жаль, не визначає, підкреслюючи, що такою угодою визначаються лише строки і місце проведення розвідувальних робіт. Уявляється, що цього явно недостатньо. Передовсім слід зазначити, що такі умови угоди, як строки та місце проведення розвідувальних робіт не можуть визначатися виключно за волевиявленням сторін. Відповідні параметри з цього приводу обов'язково мають бути зафіксовані в спеціальному дозволі на користування надрами (ст. 16 Кодексу України про надра).

Окрім того залишається відкритим питання щодо відшкодування у цих випадках втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва. Хоча, як відомо, тимчасово займаються земельні ділянки для проведення розвідувальних робіт переважно за рахунок земель сільськогосподарського та лісгосподарського призначення.

Ст. 208 ЗК України, закріплюючи положення щодо звільнення від відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва, не поширює дію цієї норми на випадки використання тимчасово зайнятих земель сільськогосподарського та лісгосподарського призначення для проведення розвідувальних робіт.

Нарешті, на підставі аналізу приписів ст. 97 ЗК України та норм законодавства про надра можна прийти до висновку, що в даному випадку йдеться про завдання шкоди земельній ділянці правомірними діями при проведенні розвідувальних робіт. Отже згідно з ч. 4 ст. 97 ЗК України на юридичні особи, які проводять розвідувальні роботи, покладено обов'язок відшкодовувати власникам землі та землекористувачам усі збитки, в тому числі неодержані доходи, а також за свій рахунок приводити займані земельні ділянки у попередній стан. Викладене обумовлює необхідність складення акту приймання-передачі земельної ділянки в кожному випадку при її тимчасовому зайнятті з обов'язковою фіксацією у ньому стану земельної ділянки, яка тимчасово буде зайнята для проведення розвідувальних робіт.

Література

1. Про затвердження Порядку державної реєстрації робіт і досліджень, пов'язаних із геологічним вивченням надр : наказ Міністерства екології та природних ресурсів наказом від 14 червня 2013 р. № 263 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 60. – Ст. 2159.

2. Про затвердження Положення про стадії геологорозвідувальних робіт на підземні води (гідрологічні роботи) : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 16 липня 2001 р. № 260 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 31. – Ст. 1445.

3. Про затвердження Положення про проведення моніторингу та наукового супроводження надрокористування : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 11.03.2013 р. № 96 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 25. – Ст. 856.